

ca, exarcat, V. anarquia Exartrema, exartrosi, V. artiritis Exasperació, exasperar, V. aspre Exauçar, V. alçar (ALT) Exaudir, V. oir Excavació, excavar, V. cavar Excedència, excedent, excedir, V. cedir

EXCEL·LENT, pres del ll. *excellens*, -*entis*, 'que surt per damunt o excedeix de la talla d'un altre', participi actiu de *excellere* 'ser superior', 'sobresortir', 'sobrepujar'. □ 1.ª doc.: Llull.

«Tant és Déus cuvinent a ésser amat e temut per la *excellent* bonea e virtut qui és en ell, que ---» (*Blanq. I*, 173.17; de nou III, 97.13); «una sala *excellent* / sus la font edificada: / bé són les colones cent, / sobre les quals és fundada», Turmeda (*Div. de Mall.*, NCl. x, 108.15); «lo molt altre *excellent* --- senyor Rey», «la molt *exelent* --- senyora Reyna», docs. Ss. xv, xvi, (PJComes, *Li. de coses asseny.*, 132, 137).

DERIV.: *Excellència* (c. 1300), ll. *excellētia* id., ja algun cop en Llull, i en un doc. reial de l'a. 1300 (Finke, *Acta Ar.* III, 92); «Jhesuchrist --- nos darà sobresgoig ensenyant-nos la sua *excellència*», Eiximenis (*Dones*, prosificació VII, 6, *EntreDL*). Molt freqüent JoMartorell: «me dispondré --- de entrar en batalla --- per baxar la supèrbia de la mafomètica secta: ab pacte tal que ta *excelència* se regesca a mon consell», JoMartorell (*Ag. I*, 331.11, id., 35.9), «la *excelència* vostra faça posar per orde ---» (id., 38.7), «faça la *excellència* vostra emparamentar tots los carers ---» (id., 42.15; I, 71), «dureu a la majestat del senyor rey que yo fóra molt content que pogués servir la *excellència* sua» (I, 89; encara II, 47; III, 5). *Excellentment*: «la sua fe que era clara, molt *excellentment*», *VidesR*, en el ms. B i «era mot *excellent* e clara» en el P, traduït «ter claruerat» (f° 102v2, n. 143). *Excellenciejar*. *Excellentíssim*. *Excellir* [JoMartorell], *Excellere*: «de magnificència ix liberalitat, qui *exelleix* totes les altres obres virtuoses» (*Ag. III*, 36). *Excels* [1435; i en diverses obres de fi S. xv, *DAG.*, *AlcM*], ll. *excelsus*, participi passiu d'*excellere*: «la falsedat s'és tant apoderada / que la té vuy lo món ja per *excelsa*, / essent com és del tot en tot perversa, / que sols per a danyar s'és inventada», Antoni de Verí, a. 1632 (*JMBover*, *BiEscrBal.* II, 497vIII-1-2); *excelsitud*, *excelsificar*. *Celsitud*, pres de *celsitudo*, derivat de *celsus* 'elevat' (part. del verb desusat *cellere*): «la *celsitud* de vostra senyoria, «plàcia a la *celsitud* vostra fer obrir les portes ---», JoMartorell (*Ag. I*, 30, 135). *Prexcellent*, *preexcellència*, *preexcellir*, *preexcels* [*AlcM*, S. xv]. *Precellir* [*AlcM*, S. xv], *precellentíssim* [JnEsteve].

Excèntric, V. centre *Excepció*, *exceptar*, *excepte*, *exceptuar*, V. concebre *Excés*, V. cedir *Excipient*, *exciple*, V. concebre *Excitable*, *excitació*, *excitar*, V. citar *Exclamació*, *exclamar*, *exclamatori*, V. clamar *Exclausuració*, *exclausurar*, -trat, V. claustre (CLOÛRE) *Excloure*, *exclús*, *exclusió*, *exclusiu*, *exclusiva*, *exclusivisme*, *exclusivitat*, V. cloure *Excogitació*, *excogitar*, V. cuidar *Excomunicació*, *excomunicar*, *excomunió*, V. comú *Excoriació*, *excoriar*, V. coure *Excorpo-*

ració, V. cos *Excorticar*, V. escorxar *Excreció*, *excrement*, *excrementar*, *excrementici*, *excrecència*, *excreta*, *excretar*, *excretor*, *excretori*, V. créixer *Exculpació*, *exculpar*, V. culpa *Excursió*, *excursionisme*, *Excusant*, V. córrer *Excusa*, *excusable*, *excusació*, *excusar*, *excusat*, V. causa *Excussió*, V. discutir *Execrable*, *execració*, *execrar*, V. sagrat *Execució*, en lloc de l'incorrecte **exequutione* en *AlcM* cal posar *executio*, -*onis*, mot ben conegut, V. seguir *Execurs* en un doc. de la Vall de Querol, *execurs* sembla que està mal llegit per *et de curs*, amb *curs* forma ross. per *cuiris* 'cuïros' *Executador*, *executant*, *executar*, *executiu*, *executor*, *executori*, -*toria*, V. seguir *Exegesi*, *exegeta*, *exegètic*, V. hegemonia *Exeguidor*, *exeguir*, V. seguir *Exella*, V. aixella *Exellament*, *exellar*, V. exili *Exempció*, V. redimir *Exemplar*, V. exemple

EXEMPLE, pres del ll. *exēplum* 'exemple, model', 'exemplar, reproducció, mostra', derivat de *eximere* 'treure, extraure', i aquest, de *ēmēre* 'agafar'. □ 1.ª doc.: c. 1200, *Homilies*:

«El no dejunà gens per zo que Èl agés peccad feit --- mas per *exemple* o feç de nós, e per zo que nós dejunàsem per los nostres peccads», f° 5v22. En català antic una variant molt estesa termina en -i (sigui perquè es vagi ampliar el mot amb un element sufixal, o més aviat a causa de la freqüent combinació *exempli gratiā* del baix llatí). «Molt home sulia ésser peccador, qui per lo bon *exempli* de Evast fahia penitència ---», Llull (*Blanq. I*, 97.12; id. *Medicina de Pecat*, NCl. III, 50.86), i la influència d'aquesta -i final feia que la é tònica es tanqués en i, per metafonia: *eximpli* fou, doncs, la forma més corrent (car la x de la grafia antiga *eximpli*, *exempli*, hem de pronunciar-la naturalment com a š i no pas gz).¹

Forma gens rara en Llull: «per les paraules vanes de les gents, hom no s deu estar de donar bon *eximpli*, lo qual donats a tots nosaltres en amar e servir Déu» (*Blanq. I*, 78.11); «l'estable on volc néixer, per ço que ns donàs *eximpli* que nós no ns adelitem en les odors que moven hom a peccat» (id. I, 157.22; *Cant de Ramon*, NCl. III, 32.47); «pregaren N. S. que Èl nos dés vida, per lo gran bo *eximpli*», Jaume I (279). La forma amb i seguí vigent fins força més tard: «dóna mal *eximpli*», Eiximenis (*Terç*, NCl. VI, 56; VI, 143); «Senyor, ço que vós fets no és neguna honor, e no donau bon *aximpli* a vostres gents», *Filla de Contasti* (NCl. XLVIII, 64); i és la forma que predomina com a nom del gènere narratiu, tan descabdellat en aquell temps, de les historietes exemplars de breu extensió,² que per això Aguiló, en aplegar la seva important col·lecció dels Ss. XIV-XV, li donà com a títol el nom de *Recull d'Eximplis e Miracles*; «après aquest *eximpli*, lo hermità dix a Fèlix que Déus ---», Llull (*Merav.*, O. C. I, 19). La forma e(i)*xempli* també es troba, endemés, altres vegades: «porten la pena que merexen, de fer semblants males obres, e altres no n prenguen *exempli*», a. 1405 (p. p. Calmette, RLR XLVIII, 559).

Al costat del sentit d'apòleg o anècdota', tenim encara l'accepció en què es limita a una mera dita pro-